

MŰHELY

KOTTRA GYÖRGYI—MAKAI ÁGNES

AZ AMERIKAI FÜGGETLENSÉGI HÁBORÚT LEZÁRÓ 1783-AS PÁRIZSI BÉKE 200. ÉVFORDULÓJÁNAK EMLÉKÉRMEI

A Hadtörténeti Múzeum numizmatikai gyűjteménye számos békekötés emlékérmét őrzi: korabelieket és jubileumokra készítteteket egyaránt. A közelmúltban értékes, e tárgykörben ritkaságszámba menő sorozattal gazdagodott anyagunk. Az érmekeket készítőjük, Bodó Sándor,¹ az Egyesült Államokban élő, erdélyi származású festő- és éremművész ajándékozta a Múzeumnak.

A 8 darabból álló történelmi éremsorozat az 1783-ban megkötött Párizs—Versailles-i békeszerződés 200 éves évfordulójának emlékére készült 1983-ban. A Párizs—Versailles-i béke — eredményeit tekintve kora legnevezetesebb, világtörténelmi jelentőségű békéje — az 1775—1783 között lezajlott észak-amerikai forradalmi függetlenségi háború lezárását, s vívmányainak szentesítését jelentette.

*

Az európaiaktól merőben eltérő XVIII. századi viszonyok érlelte amerikai forradalom korai polgári forradalom volt, világtörténelmünkben mindössze a harmadik, a kilencéves háború pedig, az első antikolonialista háború, az emberiség történetének egyik első és legnagyobb, valóban felszabadító háborúja, az emberiség történetében oly kevés valódi forradalmi háború egyike volt.

A függetlenségi háború Anglia és 13 észak-amerikai gyarmata² között, közel húsz válságokkal terhes esztendő után, 1775. április 19-én a vöröskabátosok lexingtoni sortüzével robbant ki.

A gyarmatok hadsereget szerveztek,³ támogatták a lakosság fegyveres ellenállását és már jelentős sikereket is mondhattak magukénak, amikor még mindig keresték egy esetleges megegyezés lehetőségét és útját az anyaországgal. Miután Anglia ellenlépései ezt a reményt szétoszlatták, a radikálizálódó II. Kontinentális Kongresszus⁴ 1776-ban úgy fogadta el és bocsátotta ki a Függetlenségi Nyilatkozatot, hogy az angolok konkrét ellenlépéseiben bizonyos volt,

¹ Bodó Sándor 1920-ban, Szamosszegen született. Tanulmányait a budapesti Képző- és Iparművészeti Főiskolán végezte. 1963 óta amerikai állampolgár. Jelenleg az Egyesült Államokban, a Tennessee állambeli Nashville városban él, festő- és éremművészként dolgozik, és saját művészstudióját vezeti.

Műveivel rendszeresen szerepel kiállításokon. Az Egyesült Államok megalakulásának emlékére rendezett bicentennáris ünnepségsorozat keretében 1983-ban Nashville-ben, szintén képzőművész feleségével együtt, közös kiállítása volt. A külföldön élő magyar művészek műveiből 1982 dec. 17.—1983. jan. 30. között Budapesten, a Műcsarnokban rendezett kiállításon is több alkotásával vett részt. (Budapester Rundschau 1983. 1 sz.)

² Massachusetts, Rhode Island, New Hampshire, Connecticut, Pennsylvania, New York, New Jersey, Delaware, Virginia, Maryland, North Carolina, South Carolina, Georgia.

³ A Kontinentális Hadseregnek nevezett reguláris haderőt. Emellett a rövidebb szolgálati idejű milícia és gerillaalakulatok vettek részt a harcokban.

⁴ A II. Kontinentális Kongresszus (1775—1788) az I. Kontinentális Kongresszust követően (1774. szept.—okt.) ült össze, és gyakorlatilag a központi kormányzat szerepét töltötte be.

míg egy, a függetlenségi harcot támogató szövetséges föllépésében legfeljebb csak bízhatott.

1777-re sokat javultak az immár önmagát függetlennek kiáltott állam esélyei. Javult a hadsereg és a milíciák harci értéke és felszereltsége, valamint megindult a külföld támogatása is: a Beaumarchais által szervezett „kereskedelmi társaság” titkos szállítmányai mellett megjelentek és szolgálataikat ajánlották föl mindazok alkik egyrészt a felvilágosodás eszméit vallották magukénak, másrészt a hatalmas Anglia ellen fölkelő kicsiny gyarmatok harcában a zsarnokság elleni küzdelem lelkesítő példáját látták. Tadeusz Kosciuszko már 1776-tól Amerikában tevékenykedett, Lafayette márki pedig királya akarata ellenére lépett amerikai szolgálatba 1777-ben.

1777-ben Anglia mindenképpen föl akarta számolni a rebelliót, ezért Howe tábornok északról megindította csapatait és sikerült elfoglalnia a Kongresszus székhelyét, Philadelphiat. A Kanadából érkező Burgoyne tábornok csapataival azonban már nem tudott egyesülni és ez utóbbit 1777. október 17-én Saratogánál az amerikaiak megadásra kényszerítették.

Ez a győzelem volt a fordulópont a függetlenségi harcban. Az addigi titkos támogatást — mivel XVI. Lajos nem akarta kockáztatni az esetleges megbékélést az angolok és volt gyarmataik között, és 1763-ért⁵ is szeretett volna visszavágni Nagy-Britanniának — a „lázadók nyílt pártolása váltotta föl Franciaország részéről. Az 1776 óta Benjamin Franklin, a szabadságharc legendás alakja által vezetett, Párizsban tárgyaló küldöttség 1778 februárjában aláírta a franciákkal a kereskedelmi, barátsági és segélynyújtási egyezményt. Ez óriási jelentőségű volt, hisz így az angol flottának számolnia kellett a francia hajóhad zalkatásaival, ami hamarosan be is következett és ezáltal az angol expedíciós hadsereg összeköttetési és utánpótlási vonala bizonytalanra vált. Tetézte a nehézségeket a britek számára, hogy egy évvel a franciák hadba lépése után, azok szövetségese, Spanyolország is harcoló félként lépett föl Anglia ellen és így a háború nemzetközi méretűvé szélesedett. 1780-ban Oroszország megalakította a Fegyveres Semlegesség Ligáját és az ehhez csatlakozó Egyesült Németalföldi Tartományok is fegyveres konfliktusba kerültek Angliával; így az 1778-ig meglevő angol tengeri fölény 1779—80-ra immár a múlté volt és ez döntően befolyásolta az eseményeket.

A szövetség ellenére az 1777—78-as tél a háború mélypontját jelentette az amerikaiak számára. Washington csapataival Valley Forge-ban állomásozott és a kegyetlen időjárás sok szenvedést és nagy embervesztést okozott a rosszul felszerelt és ellátott csapatoknak. Ugyanakkor jelentős előrelépést is hozott: a Franklin ajánlására 1778-ban a Kongresszus szolgálatába lépő von Steuben — Nagy Frigyes volt vezérkari tisztje — irányításával a kis létszámú amerikai haderő kiképzése jelentősen előrehaladt és a franciák felszerelész szállítmánya is megérkezett. Így Washington végre átkelhetett a Delaware folyón és a tengempartnál fölvonuló francia flotta támogatásával megindíhatta új hadműveletét. Ez ismét kudarcba fulladt, ugyanakkor az angoloknak sikerült elfoglalniuk a legdélibb állam, Georgia, fővárosát Savannah-t. Ez a brit lépés megfontolt stratégia alapján történt. Így kívánták, többek között, támogatni a déli államok nagyszámú loyalistáját, valamint segítséget nyújtani szervezésükhöz az amerikai csapatok és a forradalmi érzelmű lakosság elleni harcban.

1779 a déli fronton jelentős angol sikereket hozott, míg a francia flotta támogatását élvező amerikaiak Savannah visszafoglalására irányuló kísérlete kudarcba fulladt. 1780 elején az angolok még tetőzték sikereiket Charleston elfoglalásával.

1781 végül meghozta a döntést. Az év vöröskabátos sikereikkel indult, de

⁵ 1765-ben Párizsban kötötték meg a francia és indián háborúkat (1754—1763) lezáró békét, amelynek eredményeképpen Franciaország szinte minden észak-amerikai gyarmatát elvesztette.

a jelentős veszteségek óvatosságra kényszerítették a brit hadvezetést. Így Észak- és Dél-Karolina állam elfoglalása helyett erejüket a forradalom elszánt bázisa, és egyben Washington tábornok állama, Virginia ellen összpontosították. A hadműveleteket irányító Cornwallis tábornok óvatosan, az angol flotta hatósugarában manőverezett és Chesapeake-öbölnél, Yorktown városát építette ki bázisul. Itt érte Washingtonnak Rochambeau tábornok csapataival és a de Grasse admirális vezényelte francia flottával összehangolt támadása. Ez utóbbi sikeresen verte vissza az angol flotta áttörési kísérleteit; a nagyerejű szárazföldi támadás, valamint a flotta segítségének hiánya miatt — ahogy a korabeli angol katonadal mondja — „a világ fejre állt”: 1781. október 19-én az angolok letették a fegyvert az amerikai és francia csapatok előtt. A küzdelem a szárazföldön eldőlt, a 13 lázadó gyarmat kivívta függetlenségét.

A békekötésre azonban csak két év múlva, az európai háború befejezésekor kerülhetett sor. 1783. szeptember 3-án, Párizsban írták alá a békét.

„Ő Brit Felsége az említett Egyesült Államokat szabad, szuverén és független államokként ismeri el.” — olvashatjuk az Új Világ új államának születését törvényesítő békeszerződés 1. cikkelyében. Anglia ebben a békében ismerte el 13 volt gyarmatának a Függetlenségi Nyilatkozattal kinyilvánított függetlenségét, az Egyesült Államok megalakulását, és a kanadai határtól délre eső területekről is lemondott az Egyesült Államok javára, ezzel megteremtve a fiatal állam nyugati irányú területi terjeszkedésének lehetőségét.

*

Az éremsorozat alap gondolata a majd évtizednyi, nem hiába való harc vérdözöge, s az árán megvalósult, minőségileg új történelmi-társadalmi helyzetet szentesítő béke előtti tisztelgés.

Az éremsorozat külső megjelenésével méltóan szolgálja a nemes tartalmat. Az órany színhatású, mattfényű, vert érmek 24 karátos arannyal bevont bronzból készültek. Kör alakúak, átmérőjük 63,50 mm. Mindkét oldalukon alakos ábrázolás látható.

Minden egyes érme előlapján „S. Bodó”, hátlapján „S B” jelzés, a készítő művész névjele. A perem síma, az érme készítésére, s anyagára vonatkozó, beütött jelzések találhatóak csak rajta: „BODO'S ART STUDIO NASHVILLE TN”, „24 KT. E. G. P. ON BRONZE”.

A 8 érme anyaga, mérete, kivitele teljesen egyforma. Hátoldalaik is megegyeznek, csak a 8 előlapon van más-más éremkép. Ebből következően először a közös hátoldali éremképet mutatjuk be, majd külön-külön az előlapokat. A már leírt, iközös éremadatokat a továbbiakban nem ismételjük.

Mindegyik érme hátoldalán ugyanaz a kompozíció jelenik meg: babérágakkal övezett, két, egymásba kapcsolódó, kör alakú pajzsban a 13 egykori amerikai gyarmat volt urának, Nagy-Britanniának címerét, s az új, független Egyesült Államok címerét helyezte középpontba a művész.⁶ A két címer stílusa annyira elmentés, hogy szinte önmagukban is a régi és az új szembenállását testesítik meg. A pajzsok mögött a békeszerződés lapjai láthatók, s a bicentennáriumra utaló évszámok — 1783—1983 — között egy fáklát magasra tartó kéz. A pajzsok alatti, szelvénynek nevezett körszeletben a békekötés angol nyelvű dátumát olvashatjuk: „TREATY OF PEACE PARIS SEPT. 3, 1783”.

⁶ Az érmen Nagy-Britannia 1801. január 1. előtti címerét ábrázolta a művész: álló ovál alakú, négyelt pajzs, első és negyedik mezejében az Angliát jelképező három oroszlán, második mezejében az akkor már csak igénycímer jelleggel élő francia liliomok, harmadik mezejében pedig Írország ősi hárfája látható. A címerpajzsot koronás oroszlán oromdísű sisak fedi, pajzstartó állatai koronás oroszlán és egyszarvú. A pajzs alatt jelmondatos szalag van, felirata: „DIEU ET MON DROIT”.

Az Egyesült Államok 1782 óta használt címere kiterjesztett szárnyú sas, karmai között a békét jelképező olajág és a háborút szimbolizáló nyílköteg. A sas mellén egyszer vágott, s alsó mezejében hat cölöppel tagolt pajzs. A sas feje fölött koszorúban az alapító államokat jelképező tizenhárom csillag, csőrében az „E PLURIBUS UNUM” feliratú szalag.



Az érme hátoldala

Az éremképet szintén angol nyelvű körirat keretezi: „EUROPEAN ALLIANCE AND VOLUNTEERS FOR AMERICAN INDEPENDENCE” — „Európai szövetségesek és önkéntesek az amerikai függetlenségért.” Ez a körirat már az alap gondolat kiteljesítésére utal, arra, hogy a művész a nevezetes béke vívmányaihoz vezető nehéz küzdelem európai harcosainak is emléket kívánt állítani.

*

Ahogy Bodó Sándor az éremsorozatot ismertető füzet előszavában írja, hosszú éveken át foglalkozott az amerikai függetlenségi háború történetével, hiszen a tárgyú festményeinek megalkotásához ezerféle új ismeretre volt szüksége. A kutatásai során elért hős tettek közül az az önfeláldozás ragadta meg egyre mélyebben, amellyel Európa kisebb és nagyobb népeinek legjobbjai a szabadságukért küzdő amerikaiak megsegítésére siettek, erejüket, harci tapasztalataikat, tudásuk legjavát, s nem egyszer életüket is adva egy másik földrész népének haladásáért, szabadságáért. Közülük választotta ki éremképei hőseit.

1. Rochambeau grófjának emlékérméje.

Bal oldalon a gróf jobbra néző profil mellképe, mellette a francia hadiflotta horgonyzó sorhajói, az előtérben a partraszállás jelenete.

Körirata: „LANDING OF COMTE DE ROCHAMBEAU, 1780” (Rochambeau grófjának partraszállása, 1780.)

A szelvény felirata: „COMMANDER OF THE FRENCH ARMY IN AMERICA” (Az amerikai francia hadsereg parancsnoka).

Jean Baptiste Donatien de Vimeur, Rochambeau grófja, (1725—1807) altábornagy, XVI. Lajos király megbízásából 44 hajóval 1780. július 10-én vetett horgonyt a Rhode Island állambeli Newport kikötőjében, hogy 6000 főnyi expedíciós hadseregével a Függetlenségi Háború harcosainak segítségére legyen. Parancsnoksága alá tartozott Lauzun légiója, a Bourbonnais, a Royal Deux-Ponts, a Soissonais és a Saintonge ezred.



Rochambeau grófjának emlékérmé

Rochambeau dolgozta ki Washingtonnal együtt a Yorktown-i hadmozdulatok terveit és megelőzőleg is, a háború egész folyamán, a kontinentális hadsereg rendelkezésére bocsátotta hadserege mérnök- és tüzérkari tisztjeinek felbecsülhetetlen tapasztalatait.

Franciaországba visszatérve később a Forradalom szolgálatába állt, és kiemelkedő érdemei elismeréseképpen 1791-ben Franciaország marsalljává nevezték ki.

2. Lafayette márki emlékérmé.

Az érem előterében a márki tábornoki egyenruhás, előre mutató, léptető lovon ülő alakja, a háttérben csatajelenet, tüzérséggel.

Körirata: „GENERAL MARQUIS DE LAFAYETTE OF FRANCE” (Lafayette tábornok, francia márki).

A szelvény felirata: „CHAMPION OF LIBERTY” (A szabadság bajnoka).

Marie Joseph Yves Roch Gilbert de Motier, Lafayette márkija (1757—1834), régi francia katonacsalád sarja volt. Saját hajóján, saját költségén, kis csapattal önként hajózott át az Új Világba, hogy a szabadságharcosok mellett küzdhessen.

Vezérőrnagyként szolgált Brandywine-nál, 1777—78-ban Valley Forge-nál, ott küzdött csapatai élén a Barren Hill-i, a Monmouth-i csatában és részt vett a Rhode Island-i hadjáratban.

Yorktown-nál Washingtonnal és Rochambeau-val együttműködve harcolt azokban a hadműveletekben, amelyek végül is Cornwallis tábornok megadásához vezettek.

Franciaországba hazatérve közreműködött a békekötés körüli tárgyalásokban és a későbbiekben is mindenkor az amerikai ügy harcosa maradt.



Lafayette márkí emlékérmé

3. De Grasse admirális emlékérmé.

Baloldalon az admirális szembe néző mellképe, a háttérben egymással harcban álló francia és angol csatahajó.

Körirata: „ADMIRAL DE GRASSE COMMANDER OF THE FRENCH FLEET” (De Grasse admirális, a francia flotta parancsnoka).

A szelvény felirata: „THE BATTLE OFF THE CAPES SEPT. 5, 1781” (Csata a fokoknál, 1781. szeptember 5.)



De Grasse admirális emlékérmé

François Joseph Paul, Grasse grófja, a flottánál töltött évtizedek során a francia haditengerészet harci tapasztalatokban egyik leggazdagabb admirálisaként kapcsolódott be az újvilági szabadságharcosok küzdelmébe. Stratégiai célja az volt, hogy a parancsnoksága alatt levő flottacsoportosítással egyrészt biztosítsa részben a gyarmatok, részben a francia expedíciós haderő hadianyag-utánpótlását, másrészt pedig ugyanettől kellett hatásosan elvágnia a Cornwallis tábornok vezette brit expedíciós csapatokat. De Grasse admirálisnak, kitűnő időzítéssel, sikerült egyesülnie a Rhode Island alól érkező másik francia hajórajjjal, s így, a Chesapeake-öböl lezárásával, reménytelen helyzetbe hoznia a Yorktown térségében manőverező brit erőket. Cornwallisnak csak le kellett vonnia a konzekvenciákat — s ebben De Grasse-nak oroszlánrésze volt.

4. Lauzun herceg emlékérméje.

Az érem fő alakja a herceg, kivont karddal, lovon, a háttérben angol dragonyosok és francia—amerikai könnyűlovasság között folyó csatajelenet.

Körirata: „DUC DE LAUZUN AND HIS LEGION AT GLOUCESTER, VA.”
(Lauzun herceg és légiója Gloucester alatt, Virginia államban.)

A szelvény felirata: „OCTOBER 3, 1781”.

Armand Louis de Goutant, Lauzun hercege, hatszáz emberével együtt önként vállalkozott a forradalmat és szabadságharcot támogató harcra. Rochambeau erőivel együtt érkezett Amerika földjére, Rhode Islandra. A csapataiból szervezett légiót később kiegészítették, franciák, lengyelek, magyarok németek szolgáltak benne, mintegy 800 gyalogos és 400 lovas. Ez utóbbiak magyar huszárok és lengyel dzsidások voltak. A Lauzun-légió lovasságának parancsnoka a magyar Pollereczky János őrnagy volt.

A légiót különleges katonai szolgálatokra alkalmazták, egyik utolsó fegyverténye B. Tarleton ezredes brit dragonyosainak megfutatítása volt Yorktown alatt, 1781. október 3-án. Ugyanebben a hadjáratban Lauzun herceg Rochambeau tábornok személyi összekötő tisztje volt Washington főhadiszállásán.



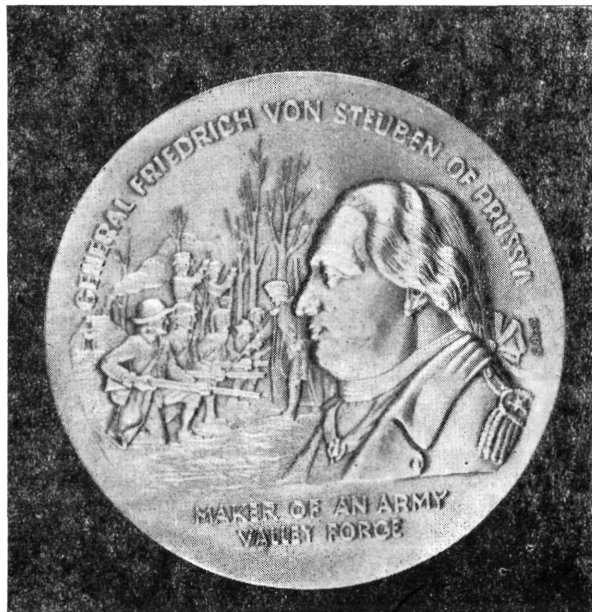
Lauzun herceg emlékérméje

5. *Friedrich von Steuben emlékérmé.*

Az érlem jobb oldalán a generális balra forduló profil mellképe, a háttérben kiképzési jelenet.

Körirata: „GENERAL FRIEDRICH VON STEUBEN OF PRUSSIA” (Friedrich von Steuben porosz tábornok.)

A szelvény felirata: „MAKER OF AN ARMY VALLEY FORGE” (A hadsereg szervezője Valley Forge-nál.)



Friedrich von Steuben emlékérmé

Friedrich Wilhelm Baron von Steuben (1730—1794), porosz származású amerikai tábornok, a porosz hadseregben Nagy Frigyes szárnysegédje volt. Benjamin Franklin ajánlására szegődött el 1778-ban a Kontinentális Kongresszushoz.

Washington fölkérésére, Valley Forge-ban, ő szervezte meg a Kontinentális Hadsereg új egységeinek kiképzését, majd a hadsereg főfelügyelője és a főparancsnok katonai tanácsadója lett. A háború befejeztével fölvette az amerikai állampolgárságot és haláláig a New York állambéli, róla elnevezett mai Steubenvillében élt.

6. *Casimir Pulaski tábornok emlékérmé.*

A kép előterében ágaskodó lovon a tábornok sebesült, hátrahanyatló alakja, a háttérben az angol ágyúállások ellen rohamozó Pulaski-légió.

Körirata: „GENERAL CASIMIR PULASKI OF POLAND” (Casimir Pulaski tábornok Lengyelországból.)

A szelvény felirata: „SAVANNAH, GEORGIA, OCT. 9, 1779”

Casimir Pulaski (1747—1779) a lengyel függetlenség helyreállításáért küzdő Bari Konföderáció egyik vezénylő tábornoka, aiki a vereség után Franciaországba emigrált. Itt került kapcsolatba Benjamin Franklinnel és ismerkedett meg a Függetlenségi Háború eszméivel. 1777-ben érkezett Amerikába, ahol Washington erőiehez csatlakozott.

Vitézségéért a Kongresszus dandártábornokká nevezte ki, és lovassági főparancsnoki beosztásba helyezte, majd engedélyezte, hogy egy önálló kötelék élén,



Casimir Pulaski tábornok emlékérmé

melyet a továbbiakban Pulaski Légiónak neveztek, vegyen részt a harccselekményekben. Pulaski Savannah ostromakor 1779. október 9-én halálos sebet kapott és három nappal később meghalt.

7. Tadeusz Kosciuszko tábornok emlékérmé.

Jobb oldalon a tábornok félprofil mellképe, háttérében erődítési munkálatokat végző amerikai katonák.



Tadeusz Kosciuszko tábornok emlékérmé

Körirata: „GENERAL TADEUSZ KOSCIUSZKO OF POLAND” (Tadeusz Kosciuszko tábornok Lengyelországból.)

A szelvény felirata: „FORTIFICATION ENGINEER” (Hadmérnök)

Tadeusz Kosciuszko (1746—1817) a függetlenségi háború egyik legismertebb külföldi önkéntese. A későbbi legendás lengyel szabadságharcos 1776-tól szolgált az amerikai hadseregben. Mérnökkari ezredes, a West Point-i erődítések vezetője. 1783-ban a Kongresszus dandártábornokká nevezte ki. 1794-ben kiemelkedő szerepet játszott a lengyel felkelésben.

8. *Kováts Mihály ezredes-parancsnok emlékérmé.*

A kép előterében a halálosan megsebesült Kováts ezredes vágató lován, a háttérben száguldó huszárok és Charleston város látképe.



Kováts Mihály ezredes-parancsnok emlékérmé

Körirata: „COLONEL-COMMANDANT MICHAEL DE KOVATS OF HUNGARY” (A magyarországi Kováts Mihály ezredes-parancsnok.)

A szelvény felirata: „DEFENDER OF CHARLESTON S. C. MAY 11, 1779 (Charleston védője, Dél-Carolina, 1779. május 11.)

Fabriczy Kováts Mihály (1724—1779) ezredes Magyarországon született, Nagy Frigyes alatt a porosz hadseregben szolgált, ahol a legmagasabb katonai kitüntetést, a Pour le Mérite-t is megkapta.

1777-ben önként ajánlotta fel szolgálatait Washington tábornoknak. Kiképzőmesterként lépett amerikai szolgálatba, de már 1778-ban ezredessé nevezte ki a Kongresszus. Később az újonnan megszervezett Pulaski Légió vezénylő parancsnoka lett.

Két esztendőn át szolgált kiemelkedő rátermettséggel a Pulaski-légióban Kováts ezredes, majd amerikai állományú csapatával 1000 mérföldes menetet hajtott végre, hogy részt vehessen Charleston védelmében.

Az ütközet során, amelyet a városért vívtak, huszárai élén, elsőpró rohammal járult hozzá a város felmentéséhez. E támadás során, 1779. május 11-én Kováts ezredes halálos sebet kapott és életét adta az amerikai nép szabadságáért.

*

Noha az emlékérmek készítésének az ókori pénzverésből eredeztetett, minden ízében kimunkált hagyománya van, amelyet a reneszánsz olyan tökéletességre vitt, hogy alkotásait csak csodálattal illethetjük, az érmeles ma is problémákat, buktatókat rejtő, könnyű sikerrel egyáltalán nem kecsegtető feladat. Az érem alkotója általában kicsi és zárt, a síkhoz közelítő térben kénytelen gondolkodni, s a felületek rezdülésnyi domborulatainak fény-árnyék játékára épít. Ezek a sajátosságok a képzőművészet más ágaival összehasonlítva összefogottabb, fegyelmesebb, szigorúbb komponálási módot igényelnek.

A gigantikus műalkotásokhoz mérten parányi domborműveknek viszont óriási előnyük, hogy nem igényelnek sok anyagot, többnyire fémből, gyakorta nemesfémből készülnek, s mert kis terjedelmük miatt könnyen szállíthatók, őrizhetők vagy akár el is rejthetők, a történelem folyamán sok más műalkotásnál maradandóbbaknak bizonyultak.

Ezek a tulajdonságaik is szerepet játszhattak abban, hogy az emlékérmek ajándékozás, jutalmazás, díjazás, kitüntetés, valamint események megörökítésének és személyek népszerűsítésének céljára rendkívül alkalmas tárgyakként már az ókorban, majd új életre kelve a reneszánsz idején, igen-igen kedveltek voltak. Gyűjtésük is megkezdődött: az itáliai fejedelmek versengtek egy-egy neves éremművész jól sikerült érmének megszerzéséért. A műfaj népszerűségét mutatja, hogy a legnagyobbak — így Michelangelo is — készítettek emlékérmeket.

Az érmek iránti érdeklődés a későbbi századokban is megmaradt. Goethe az ember legértékesebb kedvtelése közé sorolta Homérosz és a Biblia olvasása mellett a zenehallgatást és a szép érmekben való gyönyörködést.

A történelmi érem a XIX. századi romantika szülötte, de korunkban is kedvelt műfaj. A történelmi érmet készítő művész munkáját azonban megnehezíti az a követelmény, hogy kisebb, vagy nagyobb mértékben korhűségre kell törekednie, valamint az a sajnálatos tény, hogy a megörökítendő eseményről vagy személyről — csatáról, békekötésekről, politikusokról, hadvezérekről — gyakorta nem maradt fenn eredeti ábrázolás.

Az itt bemutatott éremsorozat méltatásánál hangsúlyoznunk kell az ábrázolások egyes elemeinek — a zászlóknak, egyenruháknak, címereknek — megbízható korhűségét. A művész a hitelesség igényét érezhetően egyik alapelvének tekintette. Az alapelv következetes alkalmazásának sikere a Kováts Mihály-érmén mérhető le: a teljes hitelesség illúziójával illeszkedik a sorozatba, annak ellenére, hogy Kováts ezredes korabeli képmását mindeddig nem sikerült felkutatni.

A művész másik alapelve az egyszerű, tiszta szerkesztés. Az egyes éremképek kialakítása egységes rendet követ: a darabok alsó ötöde vízszintes feliratú szelvény, erre épül az alakos kompozíció, amelyet félköríves felirat koronáz. A következetes szerkesztési elv a sorozat egészén is érvényesül: az éremképek központi alakjai közül négyet lovasként, négyet pedig mellképpel ábrázolt a művész, váltakozva jobbra, illetve balra forduló tekintettel.

E szigorú rend, a mellképek beállítása, az éremképek feliratainak elhelyezési módja és a hátoldal egész kompozíciója első pillantásra a nyugalom, a statikusság érzését kelti a szemlélőben.

A statikusság burkában azonban ott lüktet a mozgalmasság. Rochambeau érmének hátterében a méltóságteljesen horgonyzó sorhajóktól csónak közeledik a part felé. Gyorsan szeli a hullámokat: kezdődik a szövetségesek partra-

szállása. A Steuben-érem lombtalan fái alatt elterülő mezőn lövészkiképzés folyik: a tiszt a féltérdre ereszkedett katonák fegyverfogását ellenőrzi éppen. Kosciuszko mintha munkáit szemlélné: csengenek a csákányok, surrog a lapát, az ágyú beállítását négy katona is nehezen végzi. De Grasse admirális portréjának háttérében csata dül a tengeren. A többi érmen is dörögnek az ágyúk, lobognak a zászlók, rohamoznak a katonák.

A lovas alakok külön tanulmányt érdemelnek. Az egyik lovas — Lafayette — léptet; karja a célt mutatja. A másik érem lova a csata hevében villanásnyira megtorpant, bár érezzük, lovasa — Lauzun herceg — türelmetlenül száguldana előre. A harmadik érmen ágaskodó ló a veszélyt jelzi. Nyergében lovasa — Casimir Pulaski — leeresztett karddal, éppen csak tartja a kantárt. Hanyatlásában karját fájdalomosan oldalához szorítja — s látni véljük, a ló érzi, hogy gazdája megsebesült. A negyedik érmen a ló vágdat. Lovasának karja furcsán, erőtlenül, szinte mozdulatlanul áll a levegőben: a markolat már kicsúszott kezéből, a nehéz kard, csuklójához kapcsolva, még szalagként úszik a levegőben, hogy rebbenésnyi idő múlva a lovassal együtt lezuhanjon. Ekkor döbbenünk rá, ez a halál pillanata. Kovács Mihály ezredes haláláé. A hősi halál pillanatát érmen még nem sokan ábrázolták. Ilyen szuggesztív erővel különösen nem. Talán nem megengedhetetlen, hogy itt leírjuk: a nyolc közül számunkra a leg- legmaradandóbb élményt ez az érem jelenti.

Az érmekek megformálása nem a korunkra jellemző rusztikusság jegyében fogant. A művész inkább a múlt századi történelmi romantika hagyományait követve, annak esetleges túlzásait elkerülve, fegyelmezett vonalvezetésű, mégis mozgalmas, szinte festői éremképeket alkotott.

Problémája talán csak a feliratok elhelyezésével lehetett, hiszen az egyforma nagyságú vagy hosszúságú helyekre különböző hosszúságú szövegeket úgy odailleszteni, hogy a betűtípusok és -nagyságok azonosak, a betűtávolságok nagyjából egyformák legyenek, nagyon nehéz. A néhány érmen látható betűsűrítést — amely a feliratozás klasszikus szabályai szerint az esztétikusság rovására mehet — a felirat más megfogalmazásával, rövidítésével lehetett volna esetleg elkerülni.

Nyolc tenyérnyi érmen a béke keretében a háború, a statikus nyugalom keretében az élet; a hadiélet ezernyi mozzanata, s az élethez tartozó halál. Úgy érezzük, a művész nagy beleérző erővel, igen magas színvonalon oldotta meg a maga elé tűzött feladatot: a témából, s a komponálás módjából eredő ellentéteket mesterien összehangolva harmonikus, kifejező, szép alkotás született.

A nagy jelentőségű jubileum alkalmából más művész talán a függetlenségi háború amerikai politikusainak és hadvezéreinek portréit mintázta volna meg érmein. Bodó Sándort, egy kis európai nép fiát — érthető érzelmi okokból is, hiszen büszkén mondhatjuk, hogy magyarok is voltak közöttük — az európai szövetségesek és önkéntesek köréhez vonzotta művészi intuíciója.

Érmei ércbe foglalják e kiváló hadvezérek hősi tetteit, s általuk fegyvertársaikét is, akik részt vettek ugyan az amerikai nép forradalmi küzdelmében, de nevük már feledésbe merült. Bodó Sándor elévülhetetlen érdeme, hogy a művészet erejével küzd a történelmi feledés ellen. Hiszen e rég porladó hősök életének döntő kérdései: a haladás érdekében vívott harc támogatása, az egyes ember történelmi felelőssége, az összefogás, a béke ügye — ma ugyanolyan égető kérdései az emberiségnek, mint 200 évvel ezelőtt. A tenyérnyi érmekek mindnyájunkhoz szólnak.⁷

⁷ Az éremsorozat 1000 példányban készült el. Európába tudomásunk szerint kevés került át. Bodó Sándor, amikor Tennessee állam képviselőjeként részt vett a békeszerződés aláírása 200. évfordulójának tiszteletére és emlékére Párizsban, 1983. szeptember 3-án rendezett ünnepeken, a sorozat 1—1 példányát személyesen Mitterrand elnöknek, a párizsi Hadsereg-múzeumnak, illetve a Versailles-i Királyi Múzeumnak ajándékozta. Ugyancsak személyesen adta át az éremsorozat egy példányát Reagan amerikai elnöknek. Eljuttatott 1—1 sorozatot Schmidt akkori nyugatnémet kancellárnak, s Jaruzelski lengyel kormányfőnek is.

Köszönet illeti a művészt, hogy Kovács Mihály és a maga szülőföldjéről is megemlékezvén múzeumunk gyűjteményét is megtisztelte ajándékával.